

RAPORT ȘTIINȚIFIC FINAL

The Integration of World's History in the Romanian Culture through Translations of Historical Texts from German Language at the End of the 18th and the Beginning of the 19th Century / Integrarea istoriei lumii în (WHRCGL)

Project Code: PN-III-P1-1.1-TE-2019-0721

Obiectivele prevăzute:

Obiectivul principal al acestui proiect a fost de a oferi o baza textuală și analitică pentru o mai bună înțelegere a peisajului cultural, politic și social din Țările Române la finalul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Plecând de la conceptul de transfer cultural și comunicare culturală între spațiul vorbitor de limbă germană și cel de limbă română sau din alte spații lingvistice prin intermediul limbii germane, proiectul și-a propus să reconstituie manifestări și practici culturale subsumate Iluminismului românesc, atât în formele sale specifice cât și în context european și regional și să formuleze un model coerent al „practicilor de traducere” din acea perioadă. În acest sens, proiectul și-a propus dezvoltarea și actualizarea stadiului cercetării pe probleme legate de transfer cultural, comunicare interculturală, studii culturale, teoria și practica traducerii, dar și a analizei „Iluminismului” ca fenomen cultural și practică socială la intersecția dintre Est și Vest, între Occident și Orient, între Noi și Celălalt. Pornind de la teorii consacrate în cercetarea internațională, proiectul de față propune o îmbinare a teoriilor culturale și istoriografice curente asupra unui fenomen încă nesuficient explorat din perspectiva interconectivității societății pre-moderne europene, aducând în atenția specialiștilor texte, discursuri și practici culturale noi ce contribuie la reconstrucție circulației cărții și a ideilor în perioada 1770-1840.

Obiectivele specifice au fost de a descoperi, transcrie și analiza traduceri (tipărite sau în manuscris) de texte istorice din limba germană în limba română (unele prea puțin cunoscute), evidențiind următoarele aspecte: relația dintre textul sursă și cel țintă, contextul socio-cultural și politic în care apare textul sursă, împreună cu actorii implicați (autor, editor, tipograf etc.), contextul socio-cultural și politic în care are loc transferul (circulația cărții și ideilor, canale de distribuție, diseminatori) și, bineînțeles contextul socio-politic și cultural în care textul sursă este preluat, tradus și diseminat în cultura țintă, împreună cu toți agenții implicați în acest proces (finanțator, traducător(i), editură / editor / copist etc.). Această analiză socio-istorică este completată de o analiză comparativă a textelor puse în discuție, evidențiindu-se mutațiile la nivel textual dintre original și traducerea în limba română (traducere loială, adaptare, prescurtare, compilație) și de o analiză lingvistică a textului țintă ce înregistrează inovațiile lingvistice, împrumuturile și adaptările realizate de traducător. Astfel, studiile de caz reprezintă un punct de plecare util pentru modul în care transferul cultural și comunicarea interculturală s-au realizat în perioada 1770-1840 între spațiul vorbitor de limba română și spațiul cultural german. Concentrarea studiilor de caz pe un singur tip de

text (cel istoric) ne ajută să analizăm în profunzime modul în care informația științifică este utilizată și manipulată în procesul de transfer și în cultura țintă pentru a satisface o serie de nevoi punctuale și de multe ori individuale. De asemenea în baza unor studii de caz cu tematică unitară se pot contura „regularități” sau tendințe în cultura receptoare, textele putând fi grupate tematic și analizate în funcție de intenția de receptare și rolul textului sau al discursului în cultura de limba română.

Obiective de diseminare: Am prevăzut ca rezultatele proiectului să fie prezentate la cel puțin 15 conferințe naționale și internaționale și publicate sau trimise spre publicare în peste 10 reviste științifice BDI din țară și străinătate sau în volume de conferințe, preconizând o diseminare a rezultatele cercetărilor atât în spațiul lingvistic german, cât și în comunitatea științifică de limbă engleză. Fiecare membru al echipei și-a selectat un text din corpusul de texte propus, l-a transcris din alfabet chirilic în alfabet latin și a realizat un studiu de caz extins în care se evidențiază elementele de mai sus (circulația cărții, agenții implicați și analiza comparativă și lingvistică). Rezultatele finale sunt adunate într-un volum colectiv ce reunește concluziile fiecărui membru al echipei, rezultate ce sunt aduse împreună, categorisite și analizate în așa fel încât să formeze o imagine coerentă a peisajului traductologic de limbă română din perioada 1770-1840. De asemenea ne-am propus încă de la început ca parte din rezultatele cercetării să fie publicate pe site-ul proiectului unde se vor regăsi textele analizate, sub forma unui corpus electronic.

Prezentarea rezultatelor obținute, a indicatorilor de rezultat realizați

Obiective de cercetare generale și specifice

La final de secol al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, istoriografia occidentală pătrunde în spațiul românesc pe diverse căi și cu diverse scopuri. Cultura românească nu s-a bucurat însă în această perioadă decât în mică măsură de un proiect național care să vizeze un program de traduceri coerent și consecvent pentru promovarea culturii și limbii române. Desigur, eforturile Școlii Ardelene au fost remarcabile și cu puternic impact de ordin politic, cultural și național, jucând un rol esențial în procesul de afirmare a românilor din Transilvania și nu numai. Însă nici în cadrul acestei mișcări și cu atât mai mult în Moldova și Țara Românească, traduceri din culturile vestice nu au fost efectuate conform unei filosofii sau a unor principii unificatoare. Spre deosebire de traduceri de texte religioase, traduceri laice, și nu numai cele cu preocupări istorice, au reprezentat eforturi individuale, conform concepției, preferințelor și posibilităților celor ce s-au aventurat în acest demers. În cercetarea efectuată în cadrul acestui proiect am adus împreună astfel de scrieri istorice pentru a ilustra în ce măsură ele se pot coagula într-o producție de studii individuale, dar care, luate împreună, să fi contribuit la acea vreme la dezvoltarea unor direcții de gândire culturale și politice ce vor fi culminat cu mișcarea pașoptistă de la mijlocul secolului al XIX-lea. Cu alte cuvinte, am încercat prin analiză efectuată să contribuim la reconstrucția, măcar parțială, a modului în care traduceri de texte istorice au dus la conturarea unui discurs cultural și politic coerent.

Din punct de vedere metodologic (al studiilor culturale și al teoriei transferului cultural), Iluminismul operează pe trei paliere diferite care coexistă și afectează în egală măsură producția textuală, ideologică și politică dintr-un anumit moment și într-o anumită regiune. Vorbim în primul rând de „rute multiculturale încrucișate”, adică intersectarea culturilor sincrone. În spațiul vorbitor de limbă română, de exemplu, cultura de factură slavonă și bizantină se intersectează cu cultura otomană și fanariotă, cu cultura ortodoxă rusească, cu discursurile emancipatorii ale diasporei grecești din vestul Europei și cu iluminismul iosefin promovat de Imperiul Habsburgic. Pe un al doilea palier, vorbim despre „rute încrucișate transdiscursive”, adică intersectarea dezbaterilor teologice, științifice, etice și politice. Faptul că în Țările Române discursul religios nu a fost niciodată separat de cel politic, informativ-educational și ideologic, ci dimpotrivă, face ca „iluminismul românesc” să se contureze din îmbinarea și susținerea reciprocă a mai multor tipuri discursive, care în alte culturi funcționau pe direcții antagonice. Nu în ultimul rând, vorbim de „rute încrucișate diacronice”, adică intersectarea tradiției cu elemente culturale inovatoare, de obicei străine (de tip occidental), și cu elemente transdiscursive. Pe acest plan, se intersectează în spațiul public românesc fragmente disparate din cultura franceză, germană, italiană, grecească, sârbă, polonă, ungară, austriacă, rusă și, în mod indirect, din cultura britanică și spaniolă cu elemente de tradiție populară și tradiție bisericească de factură bizantină. Cercetarea noastră și-a propus în consecință reconstrucția acestor „rute încrucișate” pe cele trei paliere, analizând punctul de intersecție dintre cultura de limbă română și cea de limbă germană, punct în care se interconectează o serie de alte culturi, în care interferează diferite tipuri discursive (cel istoric cu cel religios, politic, educațional) și în care tradiția autohtonă se îmbină mai mult sau mai puțin organic cu elementul „străin”, în încercarea de emancipare culturală și politică, spre găsirea unei „modernități” proprii.

Pentru a putea purcede la analiza anunțată mai sus a fost nevoie să delimităm tematic și temporal textele propuse spre analiză. În acest sens, am întocmit un corpus de texte cu preocupări de istorie, înțelegând prin acestea acele texte ce relatează un moment istoric, o trecere în revistă a istoriei naționale sau universale, texte care reprezintă biografia unui monarh sau a unui personaj cheie în istoria națională sau mondială, texte de istorie antică sau contemporană. În câteva cazuri, am inclus în categoria de scrieri istorice și câteva „geografii”, această decizie bazându-se pe faptul că geografia și istoria nu reprezentau la acea vreme două științe complet separate. Nu am inclus în sfera noastră de investigație scrierile care poartă titlul de „Istorie”, dar care prezintă o evoluție dintr-o ramură științifică, de exemplu texte de istorie naturală. De asemenea, am eliminat textele bisericești: istoria bisericii, viața sfinților sau viața sfinților părinți, căci literatura bisericească diferă mult în formă, conținut și funcționalitate de traducerile laice, chiar dacă acestea din urmă au fost parțial realizate de către oameni ai bisericii. Excludem de asemenea și relatările de călătorie sau lucrările de beletristică cu tematică istorică, deoarece acestea se subsumează mai degrabă unui scop artistic decât unui științific. Am eliminat de asemenea și pamfletele politice, discursurile, textele emise de oficialități sau proclamațiile, căci aici este vorba de diseminarea unui discurs politic și nu a unui istoric. Desigur, o delimitare precisă între beletristică, discurs politic și literatură științifică este în multe cazuri greu de realizat, așa cum demonstrează textele despre căderea Constantinopolului sau despre luarea Ierusalimului sau cronicile unor fapte recente cu implicații imediate în viața politică și culturală românească. În astfel de cazuri, am încercat să

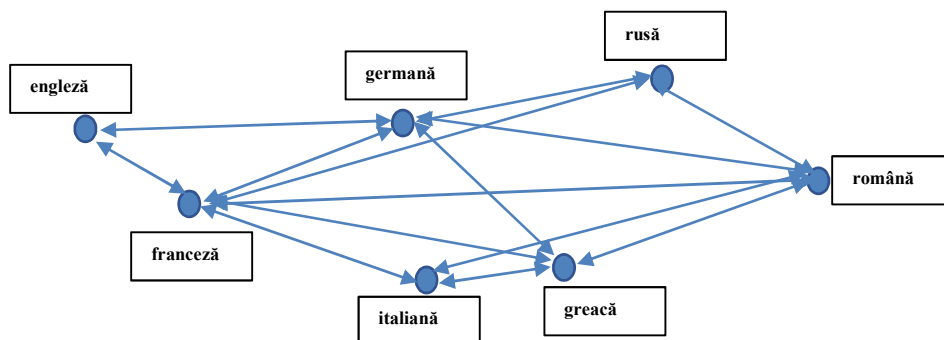
selectăm textele urmărind funcționalitatea lor inițială și principală, chiar dacă, prin copieri succesive și includeri în diverse manuscrise miscelane, rolul lor s-a transformat în timp. În al doilea rând, textele ce au fost incluse în corpusul de față reprezintă traduceri sau forme de traduceri (compilații, auto-traduceri etc.) din diferite limbi europene în limba română de pe întreg teritoriul vorbitor de limbă română. Un al treilea criteriu de selecție este cel temporal, căci propunem spre analiză texte redactate în perioada Iluminismului românesc (1770-1840), până la finalul perioadei fanariote și până la începutul mișcării pașoptiste, momente ce reprezintă pragul temporal de la pre-modernitate spre modernitatea culturii românești.

În baza acestor trei criterii (temă, statut de traducere și perioada de redactare), am selectat din diferitele cataloage și sinteze existente pentru perioada pusă în discuție o listă de texte cu preocupări de istorie. Această listă am completat-o și amendat-o cu studii efectuate privind activitatea de traducere din perioada dată, bazându-ne în mare parte pe lucrările lui N.A. Ursu, Paul Cernovodeanu și Eugenia Dima. Pe lângă acestea, ne-am servit și de alte studii valoroase despre Școala Ardeleană, despre circulația cărților în spațiul românesc, despre practicile de traducere în istoriografia românească și multe alte studii punctuale.

Fără să epuizăm toate resursele existente și fără a avea pretenția unei diviziuni clare din punct de vedere al conținutului, existând multe puncte de intersecție tematică am întocmit un corpus de texte ce se încadrează criteriilor prezentate mai sus: traduceri de texte cu preocupări istorice realizate în perioada 1770-1840. Aceste traduceri din diferite limbi europene în limba română, fie ele tipărite sau manuscrise, pot fi grupate în funcție de tema principală abordată:

1. Texte ce tematizează fragmente din **istoria antică**.
2. O altă categorie este reprezentată de **istorii universale**. Menționăm alături de aceste istorii universale și niște **geografii**, care cuprind și vaste pasaje de istorie, de cultură și civilizație. Într-o subcategorie a acestor istorii universale includem și **istorii sau geografii ale unor ținuturi exotice**, îndepărtate și fascinante, precum Asia și America, căci, chiar dacă restricționate geografic, ele îndeplinesc același rol educativ și de diseminare a informației științifice.
3. O altă categorie aparte este reprezentată de **biografia unor monarhi sau a unor figuri marcante** în istoria universală.
4. Într-o categorie aparte am putea plasa textele ce relatează **evenimente punctuale din istoria europeană** recentă și nu numai, majoritatea cu impact direct pentru spațiul românesc. Vorbim aici despre bine-cunoscutele texte de la Buda, traduceri ale unor texte germane în limba română sub forma unor broșuri. O subcategorie interesantă e reprezentată de scrierile istorice despre întemeierea și căderea Constantinopolului, o serie de texte legate atât tematic, cât și ca viziune anti-otomană.
5. O ultimă categorie extrem de importantă este reprezentată de textele străine ce tematizează **istoria Țărilor Române**, transpuse în limba română în perioada 1770 - 1840. Aceste texte ilustrează un caz interesant de reintegrare a istoriei naționale în cultura românească, dar și un proces de „legitimizare“ a istoriei naționale și mai ales a descendenței latine prin apel la autoritatea științifică străină.

Acest corpus nu epuizează numeric și tematic fondul de carte existent, însă reprezintă o colecție a celor mai importante traduceri de texte istorice din perioada menționată, colecție ce merită extinsă și amendată în studii ulterioare. Acest corpus dovedește însă o preocupare intensă a intelectualilor români din toate regiunile vorbitoare de limbă română față de istorie, fie ea recentă sau îndepărtată, fie ea proprie sau exotică, o preocupare ce va conduce treptat spre achiziționarea de competențe științifice în vederea realizării de istorii originale. Totodată, această înșiruire de texte demonstrează și un import de carte realizat pe diverse căi și circuite întortocheate: francez, italian, grecesc, rusesc, englez și german, rute pe care cartea circulă în diferite direcții:

Astfel spațiul cultural român reprezintă punctul de intersecție a mai multor „școli de istorie” occidentale și orientale, o intersecție ce modelează prin diversitate gândirea istorică „românească”. Gruparea textelor în funcție de tematica abordată ilustrează paleta largă de interese, dar și modul în care „istoria” este „tălmăcită” și consumată pentru satisfacerea mai multor nevoi: de informare și de educare, de formare a conștiinței naționale și regionale, de diseminare a unui discurs propagandistic.

Traduceri de texte istorice din și prin limba germană

Corpusul de texte cu preocupări de istorie întocmit de echipa de proiect cuprinde circa 60 de traduceri din diferite limbi europene în limba română, redactate și/sau publicate în perioada 1770-1840. Așa cum se observă din circulația lucrărilor, circa o treime a traducerilor este realizată din sau prin limba germană. Acest lucru nu este surprinzător dacă luăm în calcul contextul socio-politic și rolul culturii germane în Europa Centrală și de Est. Procentul mare al traducerilor din istoriografia germană se explică și prin importanța și prestigiul Școlii de istorie de la Göttingen, prin influența marcantă pe care istoricii germani au avut-o asupra istoriografiei europene atât ca autori de istorii originale, cât și ca intermediari ai istoriografiei franceze sau engleze.

Textele germane pătrund astfel în spațiul cultural românesc prin traduceri directe, mai ales în Transilvania, unde intelectualii Școlii Ardelene (cum ar fi Ioan Teodorovici, Ioan Piuariu Molnar, Damaschin Bojincă – pentru a menționa doar traducătorii declarați de texte istorice) sau a comercianților (cum ar fi Nicola Nicolau) cunoșteau bine limba germană, făcându-și studiile în Viena sau în alte orașe germanofone sau având contacte permanente cu spațiul german. Dar și în Moldova există traduceri directe, efectuate mai ales de intelectualii aflați în cercul episcopului și apoi mitropolitului Leon Gheucă, care a sprijinit tineri pentru a studia la Leipzig. Limba germană a fost însă utilizată în câteva cazuri drept intermediar pentru

texte englezești sau franceze care erau inaccesibile traducătorilor români. Astfel, traduceri în limba germană a „portretelor” francezului Pierre Blanchard sau traducerea germană a *Istoriei universale* a lui Millot au reprezentat sursa traducerii în limba română. Traducerea germană a servit drept text-relevanț și pentru prima traducere în limba română a lucrării lui Dimitrie Cantemir *Descriptio Moldaviae*. Totuși, traduceri din istoriografia germană nu au pătruns întotdeauna direct în cultura română, ci câteva au fost traduse printr-un text intermediar, cum este cazul istoriei Rusiei și a Ecaterinei a II-a de J.M. Schweighofer, „prefăcută” în limba română prin intermediar grecesc. Tot aici trebuie menționată și broșura ce anunță apariția transpunerii din limba latină în germană a *Descrierii Moldovei* de Dimitrie Cantemir, tradusă din germană în rusă și din rusă în română. Aceste exemple nu fac decât să susțină afirmațiile istoricilor că, pe lângă raporturile directe germano-române, istoriografia germană a pătruns în spațiul românesc atât prin intermediul domnilor fanarioți și negustorilor cu puternice legături cu grecii din coloniile de la Leipzig și Viena, cât și prin intermediul sau cu sprijinul curții de la Sankt Petersburg, care vedea în istoriografia germană o sursă credibilă și puternică pentru a susține cauza naționalistă în Europa Centrală și de Est ce convenea pretențiilor ruse de dominație în regiune.

Dintre aceste traduceri din și prin limba germană de texte istorice, am selectat câteva studii de caz pe care le considerăm reprezentative pentru circulația de carte în perioada 1770-1840, cât și pentru o analiză traductologică amănunțită, în baza căreia se reliefează exemple de „practici de traducere”. Aceste studii de caz sunt grupate pe trei piloni principali, ce ilustrează funcționalitatea pe care textele o au în cultura țintă: texte cu caracter informativ-educativ, texte propagandistice și texte concentrate pe un discurs național. De menționat este faptul că acești „piloni” sunt categorii artificiale, menite să surprindă o funcție principală a textelor, căci, așa cum se va reliefa în fiecare studiu de caz, toate textele îndeplinesc concomitent toate cele trei funcții, însă în grade și modalități diferite.

O primă categorie este reprezentată de traduceri efectuate cu scopul de a îmbogăți literatura de specialitate, de a oferi o bază textuală pentru orele de istorie din școli sau din Academii Domnești și, nu în ultimul rând, pentru a satisface curiozitatea și setea de cunoaștere a intelectualilor vremii. Texte încadrate în această categorie sunt istorii universale sau lucrări despre teritorii îndepărtate și exotice, folosite drept „lucrări științifice” și/sau manuale școlare. În această categorie am inclus studiile:

- Alexandra Chiriac: *Manual de istorie universală de Johann Matthias Schröck în traducere românească* (ms. 1375 BAR, sfârșitul sec. XVIII și ms. IV-16 BCU Iași, 1813-1814). Textul german: „Lehrbuch der allgemeinen Weltgeschichte” este tradus în limba română direct din limba germană, cel mai probabil de Ioan Nemișescu;
- Iulia Zup: Traduceri ale lui Nicola Nicolau:
 - *Descoperirea Americii* (Buda, 1816), traducere după „Die Entdeckung von Amerika” de Joachim Campe;
 - *Plutarh nou sau pe scurt scrierea vieților celor mai vestiți bărbați și muieri a toate neamurile* (Buda, 2 ediții: 1817, 1819), traducerea după ediția germană (completată și amendată) (Neuer Plutarch, oder kurze

Lebensbeschreibungen der berühmtesten Männer aller Nationen, 1806)
a lucrării lui Pierre Blanchard: „Le Plutarque de la jeunesse, ou Abrege
des vies des plus grands homes de toutes les nations” (1804).

În a doua categorie am inclus traduceri în limba română ale unor texte istorice ce susțin, explicit sau nu, politica rusească din Europa Centrală și de Est. Este vorba de istorii ale Rusiei sau de relatări ale unor evenimente recente în care Rusia s-a dovedit forța salvatoare în Europa, texte ce au menirea de a proslăvi și preamări Rusia drept singura putere capabilă să unească lumea ortodoxă și să o salveze în sfârșit de sub jugul otoman. Studiile de caz, reliefează la nivelul circulației cărții și la nivelul practicilor de traducere această intenționalitate propagandistică:

- Alexandra Chiriac: *Ecaterina al Doile. Istorie adunată a împărății rusăști di-nceputul ei și pâm la anul de acum* (ms. 3102 BAR, 1799 și ms. 3165 BAR, 1797), traducere prin intermediar grecesc a scrierii lui J.M. Schweighofer: „Katharina die II. Eine Skizze” (1787).
- Ioan Augustin-Guriță: Textele de la Buda:
 - *Întîmplările războiului franțozilor și întoarcerea lor de la Moscva* la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, 1814, o compilație de traduceri din lucrările lui Ernst Heinrich Adolf von Pfuel: „Beiträge zur Geschichte des letzten französisch-russischen Kriegs”, dar și din alte scrieri ale vremii, precum broșura „Napoleons Ruhm als Feldherr”, scrierea „Kriegs- und Schreckens-Gemälde, edle und unedle Thaten”, broșura: „Relation über die Schlacht bey Leipzig in Oktober 1813”.
 - *Trista întîmplare a cetății Dresda de la spargerea încoace a podului, pînă la apărarea cetății*, la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, 1814, traducere după broșura germană „Traurige Schicksale der Stadt Dresden” (1814).
 - *Scurtă arătare despre luarea Parisului și alte întîmplări*, de la un iubitori de pace, la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, 1814, traducere după varianta germană a unor texte din ziarul francez „Le Moniteur Universel”.
 - *Semne de biruință. Vrednică de pomenire biruință ce în vremea noastră s-au făcut sau Piramida cea din tunuri înălțată în marea cetate Moscva. [...]*, la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei, 1815, traducere a unor capitole și pasaje din Carl Joseph Jurende: „Zeichen der Zeit. Merkwürdige, interessante Fragmente” (1814), dar și din primul volum din „Miscellen aus der neuesten ausländischen Literatur”
 - *Napoleon Bonaparte: ce au fost și ce este*, la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei (1815), traducere a unor fragmente din „Stammbaum der Napoleoniden”, din lucrarea lui Carl Joseph Jurende „Zeichen der Zeit” și din lucrarea „Napoleon Bounaparte was er war und was er ist” (Praga, 1814-1815).

- Ana Catană-Spenchiu: *Arătarea stăpînirii și a caracterului lui Alexandru I, împăratul a toată Rusia* (Buda 1815), traducere a lucrării lui Johann Daniel Friedrich Rumpf: “Alexander I. Kaiser von Rußland. Ein Regierungs- und Charaktergemälde” (1814)

A treia categorie de studii de caz este reprezentată de traduceri efectuate în scop academic – național, incluzând aici acele texte din istoria românilor redactate în străinătate și transpuse apoi în limba română cu scopul evident, deși nu întotdeauna declarat, de a susține cu „dovezi științifice” dezbaterile privind latinitatea și continuitatea poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic și lupta pentru afirmarea românilor de pretutindeni. Surprinzător, poate, aceste texte nu sunt însă traduse doar în Transilvania. Deși textele moldovenești sunt mai „academice” decât cele realizate de Bojincă, toate au în comun efortul de „re-naturalizare” a istoriei naționale și de re-transpunere în limba română a relatărilor despre evenimente din istoria proprie prin apel la autoritatea științifică germană.

- Alexandra Chiriac: *Istoria Dachiei* (1808), traducere de Ioan Nemișescu a lucrării semnate de Ludwig August Gebhardi: „Geschichte des Reichs Ungarn und der damit verbundenen Staaten”, volumul III și IV.
- Alexandra Chiriac: *Scrisoarea Moldovei* (ms. 1227, 1806 și tipăritura de la Măn. Neamț, 1825), traducere de Ioan Nemișescu a lucrării lui Dimitrie Cantemir „Descriptio Moldaviae”, după a doua ediție germană publicată în 1771: „Beschreibung der Moldau”.
 - Alexandra Chiriac: *Tălmăcire dintr-o scriere gheograficească tipărită în Rusia la anul 1770* (în ms. 1667 și ms. 348, începutul sec. Al XIX-lea), traducere printr-un intermediar rus a scrierii lui Jacob J. Stählin: „Kurze geographische Beschreibung des Fürstenthums Moldau” (1770).
- Alina Bruckner: Traducerile lui Damaschin Bojincă pentru periodicul *Biblioteca Românească*:
 - *Viața lui Dimitrie Cantemir, Domnului Moldaviei, și Prințip în Împărăția Rusească*, Buda, 1829 după biografia „Das Leben Demetrius Kantemirs, Fürsten von Moldau”, inclusă ca prefață la a doua ediție germană a lucrării lui Dimitrie Cantemir, „Demetrii Kantemirs ehemaligen Fürsten in der Moldau, historisch-, geographisch- und politische Beschreibung der Moldau”, Frankfurt și Leipzig, 1771.
 - *Istoria lui Radu Șerban, prințipului Țării Românești din familia Basarabilor, carele au domnit de la anul 1602 pînă la anul 1610*, Buda, 1829 după capitolul omolog din cronică „Geschichte der Moldau und Walachey”, de Johann Christian von Engel, Halle, 1804.
 - *Vestitele fapte și perirea lui Mihai Viteazul principului Țării Românești*, Buda, 1830 (în periodicul „Biblioteca românească”), traducere de Damaschin Bojincă după capitolul omolog din cronică „Geschichte der Moldau und Walachey”, de Johann Christian von Engel, Halle, 1804.

Toate studiile de caz au o structură de analiză similară: plecând de la contextul istoric și cultural al textului sursă, s-a analizat protograful (autor, editură, circulația cărții în cultura sursă) și modul în care acesta a circulat în spațiul european (traduceri în alte limbi, ediții etc.).

S-au analizat apoi textele intermediare, în măsura în care acestea există, oferindu-se date despre traducător, motivația acestuia și modul de transpunere (adaptare, traducere selectivă etc.). Apoi s-a investighează contextul istoric și cultural în care este preluat și tradus textul în limba română, oferindu-se explicații pentru selecția respectivei opere, în măsura în care această informație este disponibilă. Textul țintă a fost analizat, aducându-se informații despre traducător, copiiști, finanțator, editură, circulația cărții în spațiul românesc etc. În baza acestor date s-a încercat de asemenea reconstituirea rolului pe care traducerea a jucat-o în cultura țintă, reliefându-se mutațiile discursive și textuale față de original. Analiza traductologică și-a propus să aducă cele două texte (cel german și cel românesc) unul lângă celălalt și să pună în lumină o serie de „practici de traducere” specifice. S-au semnalat astfel omisiunile, adăugirile, reformulările, interpolările și greșelile, respectiv corecțiile pe care le fac traducătorii de limbă română, încercând să se ofere pe cât posibil și explicații pentru aceste decizii. Pentru acest inventar al strategiilor generale de traducere am aplicat taxonomia lui Chesterman care aduce clarificări suplimentare pentru explicarea deciziilor de transpunere, căci pentru el, strategiile de traducere reprezintă forme explicite și intenționate de manipulare a textului, sunt observabile, orientate spre scop și centrate pe rezolvarea unor probleme traductologice punctuale. Studiile de caz nu și-au propus o analiză lingvistică detaliată, însă s-au inventariat pentru fiecare text în parte calcurile lingvistice, împrumuturile, elementele limbii vechi și neologismele folosite de respectivul traducător, cu scopul de a stabili / confirma paternitatea traducerii și de a ilustra și din punct de vedere terminologic „practica de traducere” a termenilor specializați.

Această structură a studiilor de caz este bineînțeles una orientativă, căci fiecare text și fiecare traducător își are propriile particularități și propria „poveste”. Fiecare investigație a pus accente diferite, scoțând însă la lumină informații noi privind textele, circulația lor sau paternitatea. Completând stadiul cercetării cu aceste informații inedite, studiile de caz contribuie la reconstrucția „istoriilor încrucișate” [*entangled histories*] dintre Europa Occidentală și cea de Sud-Est, ilustrând faptul că interferențele culturale româno-germane de la sfârșit de secol al XVIII-lea și început de secol al XIX-lea nu s-au bazat pe un transfer cultural de unu la unu, ci pe o rută complicată de recontextualizări și reinterpretări în care cultura germană a fost una din modelele folosite în drumul culturii de limbă română spre modernitate. În baza acestui corpus de texte am putea concluziona că istoriografia românească iluministă este „științifică, propagandistă și politică”, servind scopului educațional și informativ, dar și creării unei imagini pozitive a Rusiei și totodată, folosind acest context pentru a crea cadrul istoriografic necesar cristalizării unei adevărate mișcări de emancipare națională, mai întâi culturală și apoi politică ce va caracteriza secolul al XIX-lea.

Etapele cercetării și îndeplinirea obiectivelor de diseminare

După parcurgerea unei bibliografii inițiale și a unor lucrări de sinteză, coordonatorul de proiect a realizat o repartiție inițială a studiilor de caz. Fiecare membru al echipei a purces la identificarea datelor brute, la colectarea bibliografiei primare și secundare existente pentru textul asumat și la analiza acestor date. Într-o primă fază a cercetării, care s-a suprapus de altfel peste perioada de pandemie COVID-19, echipa s-a concentrat pe epuizarea resurselor online disponibile în bibliotecile din țară și din străinătate. Odată cu relaxarea măsurilor și cu

deschiderea principalelor biblioteci din țară și străinătate (în special din a doua jumătate a anului 2021), membrii echipei de proiect au efectuat deplasări fizice în țară și străinătate.

Stagiile de cercetare efectuate în țară (13 stagii în perioada 2020-2022) au vizat în primul rând consultarea bibliografiei primare disponibile la Biblioteca Academiei Române (pentru lucrările manuscrise), dar și consultarea bibliografiei secundare din celelalte biblioteci din capitală: Biblioteca Central Universitară București, Biblioteca Națională a României, Biblioteca Patriarhiei Române, Biblioteca Sfântului Sinod, Biblioteca Institutului de Istorie “Nicolae Iorga”. S-au efectuat stagii de cercetare și în alte orașe pentru a investiga fondul de carte veche existent și pentru a consulta literatură secundară ce nu putea fi accesibilă în Iași. Principalele centre au fost: Cluj-Napoca (Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Central Universitară), Sibiu (Biblioteca Institutului de Cercetări Socio-Umane), Suceava (Arhivele Naționale, Biblioteca Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților), dar și biblioteci ale mănăstirilor din Moldova (Biblioteca Mănăstirii Putna și Biblioteca Mănăstirii Neamț). În străinătate, stagiile de cercetare (8 stagii efectuate în perioada 2020-2022) au fost efectuate la Viena (Österreichische Nationalbibliothek, Universitätsbibliothek Wien, Biblioteca Institutului de traductologie) unde se află o mare colecție de cărți românești din perioada pre-modernă și modernă și unde s-au putut verifica și consulta atât cataloagele existente, cât și literatura primară cuprinsă în colecții speciale nedigitalizate încă. Stagiile la Berlin (la Staatsbibliothek zu Berlin și Universitätsbibliothek) au avut drept scop, pe lângă colectarea de informații privind textele primare, acumularea de material bibliografic necesar fundamentării teoretice a cercetării. Astfel, bibliografia secundară a fost adusă la zi (cu studii publicate inclusiv în 2021), iar studiile de caz au putut fi încorporate într-o analiză mai largă a fenomenului de transfer cultural și de circulație de idei pentru perioada de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Amploarea activității de documentare în bibliotecile din țară și străinătate poate fi văzută în bibliografia de la finalul volumului colectiv ce reunește rezultatele finale ale cercetărilor.

Pe lângă importanta activitate de cercetare și documentare realizată în cadrul acestor deplasări interne și externe, stagiile au servit și diseminării rezultatelor parțiale ale proiectului. Fiecare membru al echipei s-a întâlnit în timpul șederilor din țară și din străinătate cu colegi și membri de instituții cu preocupări similare (de la Institutul de istorie din București, Institutul de lingvistică din București, Institutul de științe socio-umane din Sibiu, echipe de cercetare din București și Cluj, echipe de proiect de la Centrul de translatoologie din Viena, echipe de cercetare de la Departamentul de Digital Humanities de la Universitatea Humboldt din Berlin etc.), aducând în atenția mai multor cercetători aria investigată și rezultatele preliminare obținute și primind la rândul lor indicații și sugestii, „piste de cercetare” utile. Acest schimb informal a jucat însă un rol important în plasarea proiectului pe harta cercetărilor regiunii Central și Sud-Est europene.

Rezultatele preliminarilor ale cercetărilor efectuate au fost prezentate la 15 congrese, conferințe și colovii internaționale sau cu participare internațională (România, Germania, Statele Unite ale Americii), după cum urmează:

- Alina BRUCKNER: *Biografia lui Dimitrie Cantemir. Circulație și variante în cultura română premodernă*, lucrare prezentată la conferința „Cartea de tezaur între Orient și Occident”, Academia Română – Filiala Cluj, 17 – 18 noiembrie 2022
- Alexandra CHIRIAC: *Prima „traducere” a Descrierii Moldovei de Dimitrie Cantemir în limba română. Tălmăcire dintr-o scriere geografică tipărită în Rosia la anul 1770 (ms. 1667 BAR și ms. 348 BAR)*, lucrare prezentată la conferința „Cartea de tezaur între Orient și Occident”, Academia Română – Filiala Cluj, 17 – 18 noiembrie 2022;
- Ioan-Augustin GURIȚĂ: *Despre cinci broșuri tipărite la Buda în 1814 și 1815. Context, surse, semnificații*, lucrare prezentată la Simpozionul național „Zilele Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași”, 28-29 octombrie 2022.
- Alexandra CHIRIAC și Iulia ZUP: *Die deutsche Deutung von Amerika in der rumänischen Fassung von Nicola Nicolau: Heinrich Campes „Entdeckung von Amerika” als Beispiel von Wissens- und Ideologietransfer am Anfang des 19. Jahrhunderts*, lucrare prezentată la workshopul internațional „Übersetzung und Marginalisierung. Frühneuzeitliche Literatur aus intersektionaler Perspektive” 21-23.2.2022, Universität Würzburg, Germania.
- Alina BRUCKNER: *How Reliable are Early Translations of Historical Texts*, lucrare prezentată la a 45-a Conferință Internațională a asociației German Studies Association (GSA), în cadrul seminarului ”Tradition and Discontinuity: The Early Modern Period as Solitary Era”, Indianapolis, SUA, 30.09–3.10.2021;
- Alexandra CHIRIAC: *The Translation of history: German Texts in their Romanian translation, knowledge and ideology transfer as stepping stone into the modernity of the nineteenth century*, lucrare prezentată la a 45-a Conferință Internațională a asociației German Studies Association (GSA), în cadrul seminarului ”Tradition and Discontinuity: The Early Modern Period as Solitary Era”, Indianapolis, SUA, 30.09–3.10.2021;
- Iulia Elena ZUP: *A German perspective on the Discovery of the New World, filtered through the eyes of an Enlighten Romanian: The Translation of Campe’s Die Entdeckung von Amerika into Romanian*, lucrare prezentată la a 45-a Conferință Internațională a asociației German Studies Association (GSA), în cadrul seminarului ”Tradition and Discontinuity: The Early Modern Period as Solitary Era”, Indianapolis, SUA, 30.09–3.10.2021;
- Alexandra CHIRIAC: *Die Übersetzung der Weltgeschichte: Deutsche Geschichtsschreibung in ihren rumänischen Fassungen, Wissens- und Ideologietransfer als Vehikel der Modernisierung*“, Poster prezentat la conferința internațională „ZRKG: Dieselbe Welt – und doch alles anders? Transformationen in Zeiten religiöser und gesellschaftlicher Umbrüche“, Eichstätt-Ingolstadt, 19. – 21.05.2021;
- Alina BRUCKNER: *Damaschin Bojincă – traducător jurat notarius*, lucrare prezentată la conferința internațională „Traducerile juridice – provocările trecutului și ale prezentului în Europa”, Universitatea ”Alexandru Ioan Cuza” Iași, 13-14.05.2021;
- Ioan Augustin GURIȚĂ: *“Nici o patrie nu poate fi fericită dacă ai ei fi zac în noianul neștiinței”*. *Din viața unui profesor ieșean din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, lucrare prezentată la Zilele Universității “Alexandru Ioan Cuza”, 23 octombrie 2020.

Spre sfârșitul anului 2021, 5-6 noiembrie, echipa de proiect a organizat un eveniment științific online, o conferință cu participare internațională (colegi din Polonia, Ungaria, Grecia) și națională (de la Alba-Iulia, Cluj, București și Iași), cu titlul „Central” *Europe in Its Way towards Modernity. Language, Knowledge and Ideology Transfer through Translations of Secular Texts in Pre-Modern Times (1770-1830)*. În cadrul acestui eveniment, fiecare membru al proiectului și-a prezentat studiul de caz, rezultatele preliminarilor la care a ajuns, primind sugestii și observații de la colegi din țară și străinătate. Aceste prelegeri sunt următoarele:

- Ana CATANĂ SPENCHIU: *Considerations on the Romanian translation of Alexander I, Kaiser von Russland. Ein Regierungs-und Charaktergemälde, published in Berlin by G. Hayn in 1814, written by Johann Daniel Friedrich Rumpff*.
- Alina BRUCKNER: *The Image of the Ideal Ruler in Damaschin Bojincă's Translations of Historical Texts*.
- Ioan Augustin GURIȚĂ: *Some observations regarding the "Histories of the Fall of Constantinople" in the Romanian culture (18th-19th centuries). Sources, circulation and significance*.
- Iulia ZUP: *A German perspective on the Discovery of the New World, filtered through the eyes of an Enlighten Romanian: The Translation of Campe's Die Entdeckung von Amerika into Romanian*.
- Alexandra CHIRIAC: *The 'Entangled history' of historiography: Allgemeine Weltgeschichte in its Romanian translation. Book circulation and knowledge transfer*.

Pe lângă participarea directă cu lucrări, organizatorii conferinței, Alexandra Chiriac, Iulia Elena Zup, Alina Bruckner, Augustin Guriță, Ana Veronica Catană-Spenchiu și-au asumat roluri de moderatori, după cum urmează:

- Alexandra Chiriac – Secțiunea cu Key-Note Speakers și remarcile finale
- Ana Veronica Catană-Spenchiu – Secțiunea: Discourse on Natural Science
- Alina Bruckner – Secțiunea: European and regional cultural transfer
- Ioan Augustin Guriță – Secțiunea: Reflections on language and translation process
- Iulia Elena Zup – Secțiunea: Historical and Ideological Discourse

Conceptul conferinței, call for papers și rezumatele comunicărilor pot fi consultate pe site-ul proiectului: http://media.lit.uaic.ro/?page_id=6718.

Rezultatele acestui eveniment au fost colectate și incluse într-un volum de conferință publicat în limba engleză la editura Hartung Gorre din Konstanz (Germania), cu titlul *Re-Configuring Romanian Culture on its Way towards Modernity. Romanian Translation Practice in the Age of Enlightenment (1770-1830)*. Konstanz: Hartung Gorre Verlag (ISBN: 978-3-86628-765-5) 335 pagini. (<http://www.hartung-gorre.de/>). Lucrarea aceasta este deja distribuită în spațiul vorbitor de limbă germană, dar și în principalele centre universitare din țară. În această lucrare, fiecare membru al echipei are o contribuție, după cum urmează:

- Alina BRUCKNER (2022): “The Image of the ideal ruler in Damaschin Bojincă’s translations of historical writings” in Chiriac, A., Bruckner, A. [et.al.], *Re-Configuring Romanian Culture on its Way towards Modernity. Romanian Translation Practice in the Age of Enlightenment (1770-1830)*, Editura Hartung Gorre, Konstanz, pp. 183-196.
- Ana CATANĂ-SPENCHIU, Iosif CAMARĂ (2022): “Between propaganda and information: the texts published in Buda in 1814-1815 in the context of the Napoleonic wars” in Chiriac, A., Bruckner, A. [et.al.], *Re-Configuring Romanian Culture on its Way towards Modernity. Romanian Translation Practice in the Age of Enlightenment (1770-1830)*, Editura Hartung Gorre, Konstanz, pp. 117-140.
- Alexandra CHIRIAC (2022): *The 'Entangled history' of historiography. 'Allgemeine Weltgeschichte' in its Romanian translation. Book circulation and knowledge transfer*, in Chiriac, A., Bruckner, A. [et.al.], *Re-Configuring Romanian Culture on its Way towards Modernity. Romanian Translation Practice in the Age of Enlightenment (1770-1830)*, Editura Hartung Gorre, Konstanz, p. 141-161.
- Ioan-Augustin GURIȚĂ (2022): “Some observations regarding a version of *The History of the fall of Constantinople* from the 18th century Moldavia. Sources, circulation, significance” , in Chiriac, A., Bruckner, A. [et.al.], *Re-Configuring Romanian Culture on its Way towards Modernity. Romanian Translation Practice in the Age of Enlightenment (1770-1830)*, Editura Hartung Gorre, Konstanz, pp. 93-116.
- Iulia Elena ZUP (2022): „The role of Romanian merchants in the transfer of Enlightenment ideas. The merchant and translator Nicola Nicolau”, in: Alexandra Chiriac, Alina Bruckner, Iulia Elena Zup, Ioan-Augustin Guriță, Ana Catană-Spenchiu (eds.), *Re-configuring Romanian culture on its way towards modernity. Romanian translation practice in the age of Enlightenment (1771-1830)*, Hartung Gorre, Konstanz, 2022, pp. 61-74.

Rezultatele parțiale ale cercetărilor efectuate de echipă au fost diseminate în timpul celor doi ani de activitate prin articole științifice în două reviste ISI (în curs de apariție):

- Alina Bruckner: „Translation Strategies in Damaschin Bojincă’s Historical Writings”, în: *Transylvanian Review*, publicație a Centrului de Studii Transilvane, ISSN: 1221-1249 – Acceptat pentru publicare și estimat să apară în cursul anului 2023.
- Alexandra Chiriac: „The translation of history: German history texts in their Romanian translation. Knowledge and ideology transfer as stepping stone into the modernity of the nineteenth century” – acceptat pentru publicare în *German Studies Review*, nr. 46.1 – apariție estimată în februarie 2023.

La acestea se adaugă articolele deja apărute în reviste și jurnale de specialitate, indexate BDI (SCOPUS, CEEOL, ERIH+, etc.):

- Alexandra CHIRIAC (2022): “[Re]Naturalizarea *Istoriei Moldovii* de J.A. Gebhardi în traducerea lui Ion Nemișescu. Practici de traducere la început de secol al XIX” în *Diacronia*, nr. 15, Romanian: <https://doi.org/10.17684/i15A206ro> English: <https://doi.org/10.17684/i15A206en>.
- Alexandra CHIRIAC și Ana CATANĂ-SPENCHIU (2022): „The Image of the Enlightened Russian Monarch in the Romanian Culture at the End of Eighteenth and

Beginning of the Nineteenth Century”. In: *Swedish Journal of Romanian Studies*. Vol 5, No 2, pp. 56-83, <https://doi.org/10.35824/sjrs.v5i2.23880>.

- Ioan-Augustin GURIȚĂ (în curs de apariție): „Dascăli putneni din veacul al XVIII-lea”, în *Analele Putnei*, nr. XVIII – preconizat să apară la final de 2022 sau începutul anului 2023.
- Alina BRUCKNER (2021): „Damaschin Bojincă în literatura românească premodernă”, în: *Studii de Știință și Cultură*, vol. XVII, nr. 2/2021, Editura Universității „Vasile Goldiș” din Arad, ISSN (print): 1841-1401, ISSN (online): 2067-5135, pp. 73 – 80.
- Alina BRUCKNER (2021): „Damaschin Bojincă – Legal Scholar and Translator in Pre-Modern Romanian Culture”, în: *Analele Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași. Seria Științe Juridice*, tomul LXVII, 2021, Supplement, print: pp. 55-62, ISSN: 1221-8464, DOI: <http://doi.org/110.47743/jss-2021-67-3-5>.
- Ana CATANĂ-SPENCHIU (2021): „Considerații asupra traducerii în limba română a textului lui Johann Daniel Friedrich Rumpf, Alexander I, Keiser von Russland. Ein Regierungs-Und Charaktergemälde (1814)“, *Transilvania*, nr. 4, Sibiu. <https://doi.org/10.51391/trva.2021.04.08>.
- Iulia Elena ZUP (2021): „Traducerea infidelă și scopurile traductive: Descoperirea Americii de Joachim Heinrich Campe, în versiune românească”, în *Diacronia* nr. 13/2021, p. 1-10, <https://doi.org/10.17684/i13A182ro>

La acestea se adaugă și articolul dintr-un volum colectiv, publicat în Germania:

- Ioan-Augustin GURIȚĂ (2021): „*No homeland can be happy if its sons lie in the abyss of ignorance: aspects from the life and activity of a professor from Iași in the 19th century*”, în *Persevera lucere. Studia in memoriam Octaviani Bounegru*, Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba and Iulia Dumitrache (ed.), Philippika – Altertumswissenschaftliche Abhandlungen / Contributions to the Study of Ancient World Cultures, Harrassowitz Verlag. Wiesbaden, 2021, p. 161-172.

Rezultatele finale ale Alinei Bruckner au fost incluse într-un volum de autor:

- Alina Bruckner (2022): *Modernizarea culturii române prin traduceri laice. Trei scrieri istorice ale lui Damaschin Bojincă din perspectivă traductologică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2022, ISBN: 978-606-714-721-6, 181 de pagini.

Rezultatele finale ale întregului proiect au fost publicate într-un volum, cu titlul *Integrarea istoriei lumii în cultura românească. Traduceri de texte istorice din limba germană la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*. Volumul este coordonat de directorul de proiect, Alexandra Chiriac, iar fiecare membru al echipei a redactat cel puțin un capitol. Volumul de 585 de pagini a apărut la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, cu ISBN: 978-606-714-736-0 și are următorul cuprins :

Argument**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Partea I. Repere teoretice**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Alexandra Chiriac

- I. Cultură, discurs, transfer, traducere **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- I.1. Iluminismul și istoria secolului al XVIII-lea.
Perspective și interpretări**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- I.2. Comunicarea interculturală, transferul/traducerea cultural(ă)**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- I.3. Traducerea culturii**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- I.3.1. Cultura traducerii ca formă a comunicării interculturale**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- I.3.2. „Istoria traducerilor” și reconstrucția interacțiunilor
la nivel global**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Alexandra Chiriac

- II. Istoria traducerii, practici și noduri în rețeaua comunicării
internaționale.....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- II.1. Traducerea în Europa Occidentală în secolul al XVIII-lea**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- II.2. Traduceri specializate și traducători profesioniști.
Cultura expertului**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- II.3. Traducerile în și din germană în circuitul internațional
al cărții de istorie**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- II.4. Carte și traducere în Sud-estul european și în cultura română**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- II.5. Noduri ale rețelei culturale românești (1770-1840).
Circulația cărții în Principatele Române și Transilvania**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Ana Catană-Spenchiu

- III. limba Română – limitări terminologice și începutul standardizării**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Alexandra Chiriac, Ioan-Augustin Guriță**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

- IV. Istoriografia secolului al XVIII-lea european**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- IV.1. Istoriografia occidentală în secolul al XVIII-lea**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- IV.1.1. Istoriografia occidentală iluminista**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- IV.1.2. Istoriografiile occidentale iluministe**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- IV.1.3. Istoriografia germană și Școala de la Göttingen**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- IV.2. „Descoperirea” Europei de Est**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- IV.2.1. Istoriografia germană și perspectiva continentală**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Ioan-Augustin Guriță

- IV.3. Istoriografia românească. Modele istoriografice
din secolul al XVIII-lea**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Alexandra Chiriac

- V. Traducerile românești de texte istorice de limbă germană**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- V.1. Traduceri de texte cu preocupări de istorie. Corpus de texte**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- V.2. Traduceri de texte istorice din și prin limba germană**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- V.3. Studii de caz.....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Partea a II-a: Studii de caz**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

- I. Traduceri cu scop preponderent informativ-educativ**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Alexandra Chiriac

- I.1. Manual de istorie universală de Johann Matthias Schröckh în traducere românească **Eroare!**
Marcaj în document nedefinit.

Iulia Elena Zup.....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

- I.2. Texte de informare și instruire. Traducerile lui Nicola Nicolau**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- I.2.1. Istorii universale.....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- I.2.2. Nicola Nicolau, negustor și cărturar**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- I.2.3. Textele lui Nicola Nicolau **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- I.2.3.1. Descoperirea Americii (1816)**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- I.2.3.2. Plutarh nou (1819).....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**
- II. Traduceri de propagandă**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Alexandra Chiriac

- II.1. *Ecaterina al doilea. Istorie adunată a împărății rusești de la începutul ei până la anul de acum*.....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Ioan Augustin Guriță

II.2. Textele de la Buda.....Eroare! Marcaj în document nedefinit.

II.2.1. *Întâmplările războiului franțozilor și întoarcerea lor de la Moscva ș. c. l.*, tălmăcite de pre nemție de un iubitori de neamul românesc. Și cu chieluiala dumnealui Alexie Lazaru date în tipari, la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universitatii Ungurești, 1814, o planșă + 2 file + 104pp.

+ o anexă.**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.2.2. *Trista întâmplare a cetății Dresda de la spargerea încoace a podului, pînă la apărarea cetății, la Buda*, în Crăiasca Tipografie a Universitatii Ungurești, 1814, 24 pp.**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.2.3. *Scurtă arătare despre luarea Parisului și alte întâmplări*, de la un iubitori de pace, la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universitatii Ungurești, 1814, 16 pp..**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.2.4. *Semne de biruință. Vrednica de pomenire biruință ce în vremea noastră s-au făcut sau Piramida cea din tunuri înălțată în marea cetate Moscva. Înălțarea Cinstitei Cruci în cetatea Dresda la zioa nașterii Mărireii Sale Alexandru I, împăratul a toată Rossia. Lucrurile lui Napoleon în Rossia. Cum au vorbit craiul din Neapol cu împărătescul rusescul anșef ghegeneral Miloradovici, acum întii pre românie prefăcută și tipărită dimpreună cu chipul piramidei*, la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei, 1815, 16 pp. + o gravură**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.2.5. *Napoleon Bonaparte: ce au fost și ce este. O întocmită arătare despre viața și faptele lui, dimpreună cu bătaia ce s-a întâmplat la luarea Parisului, până la ducerea lui în Insula Elba*, la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universitatii Ungariei, 1815, 40 pp..**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.2.6. Traducătorul textelor de la Buda**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.3. *Arătarea stăpînirii și a caracterului lui Alexandru I, împăratul a toată Róssia*, Buda, în Crăiasca Tipografie a Universitatii Ungăriei, 1815**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Ana Catană-Spenchiu

II.3.1. Johann Daniel Friedrich Rumpf, *Alexander I, Kaiser von Russland. Ein Regierungs-und Charaktergemälde*, Berlin, 1814. **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.3.1.1. *Karakterschets en kort overzigt der regeringwijze van Alexander den I keizer van Rusland*, H.C.A. Thieme, Zutphen, 1815. Traducerea olandeză**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.3.2. *Arătarea stăpînirii și a caracterului lui Alexandru I, împăratul a toată Róssia*, Buda, în Crăiasca Tipografie a Universitatii Ungăriei, 1815**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.3.3. Analiza traductologică**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.3.3.1. Omisiuni**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.3.2.2. Glose și interpolări**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.3.3.3. Greșeli și echivalări dificile în traducere**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.3.3.4. Calcuri și transpuneri improprii limbii române**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.3.3.5. Adaptarea în procesul traducerii**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

II.3.4. Observații asupra neologismelor din traducerea textului lui I. D. F. Rumpf **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III. Traduceri de istorie națională.....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Alexandra Chiriac

III.1. *Istoria Dachiei* de J.A. Gebhardi**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.1.1. Contextul istoric și cultural al *Istoriei lumii*:**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.1.2. Ludwig August Gebhardi, autor al *Istoriei Ungariei*

și țărilor învecinate**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.1.3. Ioan Nemișescu: *Istoria policească a Dachiei*, 1808**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.1.3.1. Traducerea și circulația sa în spațiul românesc**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.1.3.2. Analiză traductologică**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.1.3.3. Considerații lingvistice**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Alexandra Chiriac

III.2. *Scrisoarea Moldovei*: Prima traducere în limba română a lucrării lui Dimitrie Cantemir *Descriptio Moldaviae***Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2.1. Manuscrisele latine și drumul lor european până la tipărire**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2.2. Traducerea și ediția germană *Beschreibung der Moldau***Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2.3. Traducerea și ediția românească**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2.3.1. Tălmăcire dintr-o scriere geografică tipărită în Rosia la anul 1770 **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2.3.2. Manuscrisele traducerii operei lui Cantemir despre Moldova **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2.3.3. Scrisoare Moldovei de Dimitrie Cantemir, domnul ei, Neamț 1825 **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2.4. Analiză traductologică a traducerii **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2.5. Considerații lingvistice. **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2.6. Traducătorul *Scrisorii Moldovei* **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Alina Bruckner

III.3. Instrumentalizarea discursului scris în traduceri de texte istorice ale lui Damaschin Bojincă

..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.3.1. Damaschin Bojincă și epoca sa **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.3.2. Periodicul Bibliotecă românească **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.3.3. Texte sursă ale traducerilor istorice publicate în *Bibliotecă românească* **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.3.4. Analiză traductologică... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.3.5. Analiză lingvistică a celor trei traduceri **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Particularități lexicale **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Particularități fonetice **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Particularități morfologice **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Particularități de sintaxă **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Bibliografie **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

În ultima etapă de proiect, fragmente din textele analizate în studiile de caz de fiecare autor al volumului sunt incluse în format hypertext pe site-ul proiectului. Această etapă nu este una finalizată, căci textele prezentate în format electronic sunt variante provizorii, neomogenizate și ne-editate cu rigurozitate filologică. Acest lucru se datorează timpului scurt și a materialului bibliografic imens pe care echipa de proiect l-a parcurs, însă corpusul electronic „în lucru” reprezintă un pas important, căci deschide noi oportunități și direcții de investigație ulterioare. De altfel, fiecare studiu de caz prezentat în volumul final aduce elemente de noutate și informații inedite privind circulația de carte în spațiul european în perioada 1770-1840, lăsând însă și aspecte neclarificate și întrebări deschise în jurul acestor texte și în jurul actorilor principali reponsabili de transferul cultural. Aceste aspecte neclarificate în care fie nu există date empirice suficiente care să lămurească definitiv problema, fie datele necesare nu au fost disponibile echipei în timpul și cu resursele alocate, deschid noi direcții de cercetare pentru studii viitoare.

Impactul estimat al rezultatelor obținute, cu sublinierea celui mai semnificativ rezultat obținut.

Pe lângă activitatea bogată de diseminare a rezultatelor parțiale atât în țară cât și în străinătate, cel mai semnificativ rezultat obținut în urma acestui proiect de cercetare a fost volumul colectiv publicat la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” cu titlul *Integrarea istoriei lumii în cultura românească. Traduceri de texte istorice din limba germană la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*. Această lucrare de 583 de pagini reunește rezultatele investigațiilor efectuate de un grup de tineri cercetători cu specializări și formări științifice diferite: traductologie, studii culturale, terminologie, istorie și lingvistică. Formarea diferită a autorilor reflectă caracterul interdisciplinar al volumului care își propune

să aducă în atenția publicului academic o arie de investigație neexplorată până acum decât în foarte puțină măsură de istoriografia și filologia românească: Luând drept obiect de studiu lucrările de istorie traduse din limba germană în limba română în perioada 1770-1840, lucrarea investighează atât numeric cât și calitativ un tip de text proto-științific cu implicații în întreg arealul cultural din țările române: științific (istoriografic), ideologic, politic, social și lingvistic.

Încadrarea metodologică a volumului în noile teorii ale culturii și antropologiei culturale nu are un caracter original. Ceea ce este însă inedit este punerea în oglindă a unui fenomen cultural și politic de anvergură, cum este Iluminismul din multiple perspective, împletind studiile postcoloniale cu teoriile traductologice, cu abordări lingvistice și perspective istoriografice, teorii pe care le aplică pe zona sud-est europeană, pe acel „ținut exotic” al Europei încă insuficient investigat în pluralitatea interconexiunilor sale. Această unificare a mai multor școli de gândire și aparate metodologice este riscantă, însă are meritul de a nuanța și sonda în profunzime producția culturală și științifică a Iluminismului în complexitatea sa și în caracterul său heterogen și plural. Astfel, nu vorbim despre Școala Ardeleană ca o școală izolată și nici de Iluminism ca un „curent de opinie” global, ci de iluminisme, de forme regionale și locale de iluminism care se racordează la *Zeitgeist* printr-un sistem de traiectorii încrucișate ce formează o rețea a comunicării internaționale, pe diverse căi, prin diferiți agenți și cu diferite scopuri.

Partea a II-a și-a propus încă de la început să aducă în atenția cercetării românești texte, autori și/sau aspecte inedite. Fiecare capitol și subcapitol în parte aduce o contribuție la reconstrucția peisajului cultural din perioada 1770-1840 și pune în oglindă textele sursă cu cele țintă pentru a evidenția, poate pentru prima dată în mod unitar în literatura de specialitate românească, „practicile de traducere” ale traducătorilor de texte laice de limbă română din perioada dată. Pe lângă abordarea traductologică, fiecare studiu de caz aduce contribuții cercetărilor în domeniu:

- Alexandra Chiriac identifică pentru prima dată textul sursă după care s-a efectuat traducerea „Manualului de istorie universală” (ms. 1375 BAR și ms. IV-16 BCU Iași) și anume „Lehrbuch der allgemeinen Weltgeschichte” de Johann Matthias Schröckh;
- Iulia Elena Zup reliefează rolul negustorului-erudit în cultura românească și ilustrează prin exemple concrete cum un roman pentru tineret este transformat într-un text cu pretenții științifice, ce va fi folosit drept material didactic de către traducătorul său;
- Ioan Augustin Guriță aduce în discuție cinci texte cunoscute cercetării românești (5 din cele 6 texte de la Buda), însă identifică în premieră, aducând dovezi irefutabile, sursele folosite de traducătorul / traducătorii român(i).
- Ana Catană Spenciu completează tabloul textelor de la Buda și reliefează practicile de traducere folosite pentru cele 6 texte, plecând de la analiza traducerii după textul lui Johann Daniel Friedrich Rumpf despre țarul Alexandru I al Rusiei;
- Alexandra Chiriac analizează un text inedit despre *Istoria Dachiei* (ms. 2866 și ms. 2867), o traducere a unor volume dintr-o istorie universală, volume semnate de Ludwig Albrecht Gebhardi, și transformate într-o traducere de istorie națională. Se reliefează rutele complicate pe care circulă informația și modul în care imaginea pe care Europa de

Vest o formează despre „periferia” orientală se înscrie într-un proiect mai amplu al istoriografiei germane de a se afirma ca putere culturală europeană.

- Alexandra Chiriac analizează și traducerea *Descrierii Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir în limba română, traducere efectuată după ediția germană din 1771 și tipărită la Neamț în 1825. Ce aduce acest capitol nou este analiza unui manuscris ce conține textul *Descrierii*, un manuscris a cărui prezență în BAR este cunoscută, dar care nu a mai fost până acum analizat. Astfel se aduc date noi și inedite privind circulația cărții și manuscriselor în spațiul românesc.
- Alina Bruckner analizează pentru prima dată ipostaza de traductător a lui Damaschin Bojincă, în trei texte despre figuri istorice din spațiul românesc, ilustrând rolul esențial pe care cărturarii iluminiști mai puțin proeminenți ai Școlii Ardelene l-au avut în formarea și conturarea imaginii românilor de pretutindeni despre propria lor istorie.

Studiile de caz conturează prin perspectiva multidisciplinară propusă o analiză a discursului din punct de vedere al istoriei culturii, reliefându-se modul în care traducerea, ca instrument cultural, a contribuit decisiv la circulația și transferul de idei, ideologie și cunoaștere. Dar poate și mai important decât toate aceste elemente inedite este aducerea împreună a acestor texte și identificarea unor tendințe culturale ce transcend motivațiile individuale și contextul punctual. Acest corpus de texte, ce selectează din istoriografia de limbă germană a secolului al XVIII-lea texte într-un mod aparent aleatoriu, sunt puse în contextul în care ele au fost încorporate și incluse în peisajul cultural din țările române. Acest accent pus pe contextul receptării și pe agenții implicați relevă funcționalitățile multiple pe care aceste traduceri le dețin în spațiul cultural românesc.

Proiectul de cercetare, concretizat în acest volum colectiv, reprezintă un punct de plecare util pentru istorici și filologi, dar și pentru traductologi, istorici ai cărții și istorici ai culturii care vor să își completeze imaginea despre peisajul cultural din țările române în perioada 1770-1840 și despre raporturile, mediate sau nu, cu spațiul cultural german. Departe de a fi putut epuiza domeniul, cercetarea întreprinsă de această echipă de tineri cercetători deschide noi problematici și, răspunzând la întrebări mai vechi, ridică întrebări noi privind o serie de texte ce nu sunt încă pe deplin analizate de cercetarea românească.

Director Proiect,

Alexandra CHIRIAC